

מלווה מלכה

הרב מנחם מן

ראשי פרקים

א. סעודה לכבודה של שבת	ו. לוז עצם החיים
ב. הלז ניזון ממלווה מלכה	ז. ממנה מציץ את האדם לעתיד לבא
ג. הלז, הליווי והנצח	ח. היסוד האיכותי של האדם
ד. מצות ליווי האורח	ט. זוכה ללוז
ה. ליווי של השבת	י. אלא לכזית

א. סעודה לכבודה של שבת

"לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית"¹. סימן ש' כולל רק הלכה אחת ובכל זאת ראה השו"ע לנכון לייחד לה סימן שלם. הלכה זו מקורה בגמרא²: "אמר רבי חנינא לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת, אף על פי שאינו צריך אלא לכזית". את הטעם על דרך הפשט לסעודה זו מסביר רש"י: "במוצאי שבת נמי כבוד שבת ללוות ביציאתו דרך כבוד, כאדם המלווה את המלך בצאתו את העיר". סעודת מלווה מלכה היא סעודה לכבודה של שבת, לכן גם מובנת ההלכה שעל אף ש"אין צריך אלא לכזית" – העיקר הוא הכבוד. לא לחינם הדגיש ר' חנינא את הסדר, כי העיקר הוא הבעת הכבוד, וכן אומר המהרש"א שם: "משום כבוד שבת יסדרו השולחן בכל דבר"³.

1. שו"ע או"ח ש, א. בפוסקים יש מחלוקת האם יש חיוב גמור לאכול סעודת מלווה מלכה או שזו מצוה בעלמא. ראה מש"ב סוף ס"ק ב' שסובר שזו מצוה בעלמא. לעומת הגר"א בסימן ש' וכן שו"ת רב פעלים של הרב יוסף חיים שפסקו שזה חיוב גמור. 2. שבת קיט, ב. 3. הפרי צדיק מוצא טעם נוסף לסעודה זו. הוא אומר שסעודת מלווה מלכה היא סעודה של שמחה על המעלה שהתווספה לנו לאחר השבת כמו שעושים סעודה לאחר שמסיימים מסכת (ספר פרי צדיק מוצאי יום כפורים – אות יא): "בפשיטות מה מקום לסעודת מלווה מלכה שאנחנו שמחים אחר שיצא השבת? הלא מצינו בגמרא (ביצה טז, א): "וינפש וי אבדה נפש את הנשמה היתירה" ושמעתי מאדמו"ר זצ"ל"ה שאמר בשם הרב הגאון ר"י פוזנר זצ"ל"ה שבכל מוצאי שבת קודש יורד מאיגרא רמה לבירא עמיקתא אכן הסעודה הוא כעין שלמדו חכמינו ז"ל משלמה המלך ע"ה שעושים סעודה לגמרה של תורה. דשלמה המלך מצד שזכה להחכמה ולהקדושה עשה הסעודה וכמו כן שבשבת נעשה הכול טוב מאוד וישראל מתקדשים בשורש הקדושה שמצד ה' יתברך לכן אנחנו שמחים תיכף אחר השבת בסעודת המלווה מלכה שהכניס אותנו לקדושתו יתברך שמו בשלימות...". האדמו"ר מצאנו הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם במכתב לחסידי (שפע חיים מכתבי תורה עמ' ל"א) כתב טעם נוסף. הוא סובר שזו שמחה על כך שנמחלו עוונותיו בשבת. דבר זה שנמחלו עוונותיו בשבת הוא לומד מהגמרא בשבת: "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלים לו

השל"ה מוצא כאן טעם נוסף על דרך הפשט, והוא להראות את האהבה הגדולה לשבת המלכה שגורמת קושי בפרידה ממנה:

"מה שמוסיפין מחול על הקודש במוצאי שבת להורות ולהראות שאין רוצין ביציאת האושפיזא הקדוש מביניהם, וקשה עליהם מאוד פרידתו, ולפיכך מעכבין אותו, ומרוב חבתם בו מלויין אותו בשירות ותשבחות כעניין ונשלחך בשמחה ובשירים".

גם המחזור ויטרי מזכיר במיוחד את עניין השירים⁴:

"ומה שאומרים זמירות במוצאי שבת מנהג כשר הוא. משל לבני מדינה המלווים את המלך בקולות וכנורות ונבלים, כך ישראל מלווים את השבת שהיא כלה-מלכה בשמחה ובשירים"⁵.

השל"ה מוסיף שחלק מכבוד השבת הוא שסעודת מלווה מלכה תהיה מושקעת: "מאוד צריך אדם ליהרהר בסעודה זו של לוויית המלכה ולהוציא הוצאה על זה"⁶.

ב. הלזו ניזון ממלווה מלכה

המש"ב מביא דבר נוסף לגבי סעודת מלווה מלכה. נראה שדבר זה שייך לרבדים עמוקים יותר שנמצאים בסעודה זו:

"ואמרו הקדמונים דאבר אחד יש באדם ונסכוי שמו וזה האבר נשאר קיים בקבר עד עת התחיה ואפילו אחר שנרקבו בו כל העצמות וזה האבר אינו נהנה משום אכילה כי אם מסעודת מלווה מלכה... ומטעם זה יש נוהגים להרבות נרות במוצאי שבת יותר מימי החול ונוהגים ג"כ לומר פיוטים וזמירות אחר הבדלה (אחרונים)".

לפי טעם זה, יש בסעודת מלווה מלכה עניין גדול מאוד עד כדי כך שרק בזכות אכילתה האדם קם בתחיית המתים. אפשר להבין מכאן שסעודת מלווה מלכה שייכת לעוצמה

שנאמר שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא אמחול לו" (שבת קיח, ב). 4. מחזור ויטרי סימן קנ. 5. מטעם זה אומר המש"ב שצריך להקדים את סעודת מלווה מלכה: "דכשם שצריך לכבד השבת בכניסתה כן צריך לכבדה ביציאתה כשם שאדם מלווה את המלך בצאתו מן העיר. ומטעם זה נראה שטוב להקדימה כדי שתהיה סמוכה ליציאת השבת ואם אינו תאב עדיין לאכול מהנכון עכ"פ שלא יעסוק במלאכה בקבע עד שיקיים סעודה זו ועיין בשע"ת דמשמע דאינו כדאי בכל גוונא לאחריה יותר מחצות" (משנה ברורה סימן ש' סק"ב). הבן איש חי אומר שעדיף עד ד' שעות: "אע"פ שנתנו לה שיעור עד אחר ד' שעות היינו למצוה מן המובחר, אבל אם נאנס יוכל לקיימה עד חצות לילה, דעד חצי הלילה אינה הולכת קדושת השבת" (בן איש חי הל' שנה שניה פרשת ויצא). 6. כן כותב בעל ערוך השולחן "וכל יראי אלוקים מתאמצים לקיימה ואוכלין כזית" סימן ש' סעיף ג'. כך גם משמע מהסיפור המובא בתוספת מעשה רב אות ל"ט "אשתו קיבלה על עצמה להתענות הפסקה. הפסיקה בסעודה שלישית ותיכף אחר ההבדלה שכבה לישון. ונודע לו הדבר

כזאת של חיים שהמוות לא יכול לנצח אותם (הפרי מגדים סובר שבגלל טעם זה ראוי גם לנשים לקיים סעודה זו)⁷. במאמר זה ננסה בעזרת ה' לפענח מעט סוד זה. על סוד זה עמד ר' יעקב עמדין בסידורו בדבריו על מוצאי שבת:

"ונמצא בספרים שיש עצם באדם שאינו נהנה משום אכילה רק מזו הסעודה של מוצאי שבת... אמר יעקב: מעודי הייתי משתאה משתומם על המראה. כשראיתי בספרים מדברים אודות העצם הלז – "לזו" של שידרה, ויש שקראוהו "נסכוי", שאינו נהנה משום אכילה כי אם מזו הסעודה של מוצאי שבת. ואמרו שממנו בניין גוף האדם ואך הוא לבדו נשאר בקבר אחרי ריקבון עצמות הגוף, כי ממנו תתחיל התחייה לעתיד, שהוא כשאר לגוף כידוע. ולא נודע מה טיבן של שמות הללו שנתנו לו, ומדוע אינו נהנה רק מזאת האכילה בלבד".

ג. הלז, הליווי והנצח

ר' יעקב עמדין הזכיר בדבריו שיש שקוראים לעצם זו "לזו", וכן מוזכר בפרי מגדים⁸. אנו מוצאים מקום אחר שמופיע בו הביטוי 'לזו' וגם שם הוא קשור למושג ליווי בשעה שנפרדים. יותר מכך, גם שם מופיע המושג של החיים אשר מנצחים את המוות. המקום האחר הוא מצות הכנסת אורחים.

במצות הכנסת אורחים יש חלק מיוחד שהוא ליווי האורחים בדרכם. מובא בגמרא בסוטה ששכר הליווי הוא לאין שיעור. הגמרא⁹ לומדת זאת מספר שופטים ששם מי שליווה זכה להקים את העיר לזו שאין שם מוות:

"תניא, היה ר"מ אומר: כופין ללויה, ששכר הלויה אין לה שיעור, שנאמר: "ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד... וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לזו הוא שמה עד היום הזה" – תניא: היא לזו שצובעין בה תכלת, היא לזו שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא חריבה, ואף מלאך המוות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן – יוצאין חוץ לחומה והן מתים;

ושלח לה שבכל ההפסקות עדיין לא יתוקן הפסד מלווה מלכה אחת. אז תיכף קמה ואכלה".⁷ יש דיון בפוסקים האם האישה חייבת בסעודת מלווה מלכה כמו שלוש סעודות או לא. הפרי מגדים ב אשל אברהם סימן ש' מביא דיון בזה. ובסוף דבריו הוא אומר שבגלל טעם זה כדאי לנשים, גם אם לא חייבות מדין כמו שלוש סעודות. וכן כתב בעל כף החיים בסימן ש' שמטעמים נוספים על נשים לקיים סעודה זו. וכן ידועה הסגולה של הנועם אלימלך שהמקשה ללדת תאכל מלווה מלכה והדבר יעזור לה.⁸ משבצות זהב סימן ש'.⁹ סוטה מו, ב.

והלא דברים ק"ו: ומה כנעני זה, שלא דיבר בפיו ולא הלך ברגליו – גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, מי שעושה לוויה ברגליו – על אחת כמה וכמה". מצות ליווי האורחים בשעת הפרידה נראית לנו פעמים רבות שולית יחסית להאכלתם ולינתם, והנה אנו רואים מהגמרא ששכרה רב יותר מהכול. וכך מסכם זאת הרמב"ם¹⁰: שכר הלוויה מרובה מן הכול, והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה, מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותן ומלווה אותן, וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, שנאמר "וירא והנה שלשה אנשים", ולוויים יותר מהכנסתן, אמרו חכמים כל שאינו מלווה כאילו שופך דמים. כופין ללווייה בדרך שכופין לצדקה, ובית דין היו מתקנין שלוחין ללוות אדם העובר ממקום למקום, ואם נתעצלו בדבר זה מעלה עליהם כאילו שפכו דמים, אפילו המלווה את חברו ארבע אמות יש לו שכר הרבה". כנראה שיש קשר אמיתי בין שלושת המושגים: ליווי (בשעת פרידה), לוז ונצח, ולכן הם מופיעים יחדיו. נתחיל לברר את הדברים מבירור השאלה מהו ליווי. נבין יותר טוב את הליווי של השבת כאשר נבין מדוע חשוב ללוות כל אורח שיוצא לדרך.

ד. מצות ליווי האורח

הרמב"ם אומר שמצות ליווי אורחים חשובה יותר מכל ענייני גמילות החסד. מדוע כל כך חשוב ללוות אורח? בפשטות ע"פ הגמרא, הסיבה היא שבאמצעות הליווי מציל אותו מסכנות הדרכים. אולם קשה לומר שרק בכך גדולתו של הליווי, שהרי הרמב"ם לעיל אומר במפורש שגם בארבע אמות יש שכר רב, וליווי של ארבע אמות אינו מציל מסכנה. וגם ליווי יותר גדול מארבע אמות בדרך כלל אינו לאורך כל הדרך, כך שגם הוא לא מציל מכל הסכנות. אם כן במה עוזר הליווי לאורח? המהר"ל¹¹ אומר שגדולתה וחשיבותה של מצות הליווי היא בחיבור העמוק שיש בין המלווה למתלווה:

"בארנו כי הלוויה שהוא מתחבר אליו עד שנחשב המתלווה בכלל הרבים ואין נשאר יחידי, ודבר זה מעלה עליונה מאוד כאשר נותן למתלווה החבור אליו (בנ"א: כוח הרבים). ולפיכך אין שיעור אל הלוויה הזאת, כי היא מגיעה עד מעלה אשר אין עליה מעלה".

המהר"ל אומר שמצות הליווי עניינה חיבור בין שני אנשים¹², על ידי החיבור המצוה פועלת את פעולתה. החיבור הוא אמנם חיבור חיצוני, אולם מסביר המהר"ל שהוא נובע מאחדות פנימית.

10. רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ב. 11. מהר"ל חידושי אגדות חלק שני עמ' פב. 12. וכן סובר הנועם

החיבור האמיתי בין שני יהודים הוא ששניהם חלקים של אותה אמת עליונה. כאשר הם מתחברים הרי כל אחד מהם קרוב יותר לאותה מעלה. יש כאן בעצם שני חיבורים, חיבור חיצוני אשר מעיד ומוציא לפועל חיבור פנימי. ולכן אומר המהר"ל שכאשר האדם אינו יחידי אלא מחובר לאחרים, הוא מחובר למעלה עליונה מאוד. מעלה עליונה זו היא השומרת עליו. אדם שנמצא במעלה עליונה הריהו שמור מן המזיקים. אפשר לומר שמעלה עליונה זו מגיעה לשיאה דווקא בחיבור בשעת הליווי. שעת ליווי היא שעה של פרידה. אם אדם בא לבית רעהו אין פלא שהם מתחברים, אולם אם בשעה שהם נפרדים, הם דואגים זה לזה ומלווים זה את זה, הדבר מגלה שהחיבור בין שניהם אינו מקרי. הוא לא תלוי בכך שהם נמצאים יחד, שהרי גם בשעה שהאחד כבר יצא מבית רעהו, והחיבור החיצוני כבר לא צריך להיות קיים – גם אז הם מחוברים. עניין זה מעיד על חיבור פנימי עליון שקיים גם בשעה שהם נראים כנפרדים¹³. גם המהרש"א¹⁴ אומר שהשמירה של הליווי הינה שמירה סגולית: "לווייה בארבע אמות.. הוא ודאי סגולי שהמלווה ניצל מהיזקא דמטא לידיה... כיוון שהתחיל ללותו ד' אמות גם בעיר הרי כוונתו ודעתו להצילו בדרך. ומחשבתו ורצונו מהני ליה לחברו בכל הדרך להצילו.. מלאכיו של המלווה גומרים מחשבתו ורצונו לילך במקומו עם המתלווה ולהצילו".

ה. ליווי של השבת

מדי המשמעות "ללוות את השבת"? הבאנו את הטעם הפשוט לסעודת מלווה מלכה שהוא לתת כבוד לשבת כדרך שנותנים לאורח חשוב בצאתו, אולם לכאורה המושג ליווי לא מתאים כל כך. ליווי שייך כאשר אדם יוצא לדרך חדשה, למקום חדש, והרי שבת פשוט מסתיימת. אם כן אנו לא מלווים אותה, אלא רק מכבדים את צאתה. אמנם אין הדבר מהווה קושיא על הביטוי ליווי, שהרי חז"ל דיברו בלשון משל. אך יש האומרים שהביטוי ליווי הינו מדויק. השבת ממשיכה ואינה מסתיימת אלא יוצאת לדרך חדשה. נקודת השבת בנפשנו יוצאת לדרך, ויש הבדל גדול מבחינתנו האם אנו מלווים אותה או סתם נותנים לה להיעלם מנפשנו.

אלימלך: "לווייה – לשון חיבור ודביקות ע"ד הפעם ילווה אישי אלי" (ספר נועם אלימלך פרשת ראה).
 13. ע"פ עקרון זה שליווי הוא חיבור שמביא למעלה עליונה, מסביר המהר"ל גם את העצה הנוספת של חכמים, שמי שלא מלווים אותו – צריך לעסוק בתורה. לכאורה קשה, כיצד לימוד תורה מהווה תחליף לפעולת הליווי? אומר המהר"ל: "יעסוק בתורה וכו'. וע"י זה יש לו לוייה, כי אין הלוייה רק החבור, והרי כאשר יתחבר לתורה ע"י שעוסק בתורה יהיה לו חבר ודביקות למעלה. כי התורה הוא האמצעי בין הש"י ובין האדם, ודבר זה נתבאר במקומות הרבה מאוד איך התורה היא האמצעי בין האדם ובין הש"י, ולפיכך תהיה התורה לוייה וחבור (חדושי אגדות חלק שני עמ' פד – מסכת סוטה). 14. מהרש"א סוטה מה.

לפי מה שהתבאר אפשר להבין יותר גם את הליווי של שבת. אומר הפרי צדיק¹⁵:
 "סעודת מלווה מלכה הוא מלשון "הפעם ילוה אישי אלי", שהיא לחבר קדושת
 השבת לימי החול".

שאלנו קודם לאיזה דרך השבת הולכת. אומר ר' צדוק שהשבת הולכת אל תוך ימי
 החול. השבת אינה תופעה חד פעמית שמגיעה מהשמים וחוזרת לשם במוצאי שבת.
 השבת היא נקודת הקודש הפנימית של כל השבוע, לכן השבת באמת ממשיכה ואינה
 מנותקת מאיתנו במשך כל ימי החול. אנו קוראים לימי השבוע – ראשון בשבת, שני
 בשבת וכו'. השבת היא הנקודה הפנימית שמאחדת את כל הימים ונותנת להם את
 משמעותם¹⁶.

כאשר אנו מלווים את השבת בסעודת מלווה מלכה אנו מביאים לידי ביטוי את העיקרון
 הזה. אנו מכריזים על ידי סעודה זו ששתי המערכות של הקודש והחול מחוברות, הן
 מערכה אחת – הגוף והלב. יותר מכך בסעודת מלווה מלכה אנו מכריזים שיש אמת
 אחת פנימית ועמוקה שממנה יוצאים גם יום השבת וגם ימי החול¹⁷. האמת שמתגלה
 בשבת היא אותה אמת שגנוזה בימי החול. בעניין זה דומה ליווי השבת לליווי האורה.
 הליווי והחיבור בשעת הפרידה מגלים שיש נקודת חיבור עמוקה יותר. מתברר ששני
 דברים שלכאורה אין קשר ביניהם – שניהם יוצאים מנקודת חיבור עמוקה יותר, ולכן
 באמת הם קשורים ומשפיעים זה על זה.

ו. לוז עצם החיים

עצם הלוז ניזונת מסעודת מלווה מלכה¹⁸. כמו שסעודת מלווה מלכה מחברת בין
 המרכז להסתעפויות, כך עצם הלוז נמצאת במקום של החיבור שבין הראש לגוף. על
 פי ההסבר שהבאנו לעיל בנקודה שמגלה סעודת מלווה מלכה אפשר להבין מדוע
 דווקא ממנה ניזונת עצם הלוז.

15. ספר פרי צדיק פרשת תרומה אות יג. 16. הרב צבי יהודה היה מסביר על הביטוי "מדובקים במצוותיך"
 שאנו אומרים בערבית של מוצאי שבת בהבדלה שבחונן הדעת, שע"י נקודת הקודש שמופיעה במצוות, כל
 הימים מדובקים יחד כי יש להם משמעות אחת. נקודת קודש זאת שבתוך הימים היא השבת. עוד על הקשר
 שבין ימי החול לשבת ראה בשער ב' בספר זה. 17. נקודת חיבור זו היא קודש הקודשים שמחבר בין הקודש
 והחול. 18. אומר הב"י (או"ח סימן ש): "ובסידורים מפרש אבר אחד יש באדם ונסכוו שמו ואינו נהנה
 באכילה אלא במוצאי שבת"; וכן כתב הט"ז שם, ופרי מגדים במשבצות זהב שם כתב: "אבר א' ונסכוו שמו,
 ו"א לוז", האליה רבה (או"ח סימן ש אות ב) מציין לדבריהם של הלבוש והמטה משה: "וממנו נתהווה האדם
 בעצם הטיפה, וכאשר ימות האדם, העצם הזה אינו נימוח ואפי' יכניסו באש אינו נשרף וברחיים אינו נטון,
 בפטיש אינו מתפוצץ, וממנו יחיה האדם לעת התחייה והוא המקבל עונג ועונש אחר מיתת האדם. ועצם זה
 שורשו ועיקרו מעצם השמים". ועוד באליה רבה (שם אות ג): "לא נהנה מעץ הדעת – אותה עצם – לכך אינו

מהי עצם הלוז? אומר המדרש¹⁹:

”אדריאנוס שחיק עצמות שאל את רבי יהושע בן חנניא, א”ל מהיכן הקב”ה מציץ את האדם לעתיד לבא, א”ל מלוז של שדרה. א”ל מנין אתה יודע, א”ל איתיתיה לידי ואנא מודע לך (=הביאו לידי ואודיע לך). טחנו בריחים ולא נטחן, שרפו באש ולא נשרף, נתנו במים ולא נמחה, נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש, נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום.”

עצם הלוז היא העצם שנשארת קיימת כל הזמן, אי אפשר להזיק לה, ואף המוות לא מנצחה, ולכן ממנה אדם קם לתחייה לעתיד לבוא. אם ממנה יוצאים כל החלקים הגופניים והנפשיים של האדם לעתיד לבוא, כנראה, היא נקודה שורשית מאוד שבה טמון הכול.

כך כותב בעל הקדושת לוי בפרשת ויצא, שנקודת הלוז היא נקודת השורש שממנה הכול מתחיל:

”אבר אחד יש באדם ששמו לוז והוא נסכי, אשר מזה האבר נתהווה בניין אדם של כל הרמ”ח אברים וגם לעת התחיה יבנה כל הגוף מזה האבר, כי זה האבר אינו נרקב, אם כן מדכל הגוף נבנה ממנו על כרחך יש באבר הזה כוח וחיות של כל הרמ”ח אברים והוא כמו היולי, כן האבן הראשה שהיתה ראשית המחשבה הכוללת הכול מה שהיה ומה שעתידי להיות.”

כך עונה גם ר' יעקב עמדין על שאלתו שהבאנו לעיל:

”יש עצם קטן הנשאר בגוף שאינו תחת יד הריקבון ואינו כלה ובלה בקבר, כי הוא יסוד קיים בו מתחילת שורש היצירה, לא נתהווה מהרכבה, ומשתלשל מאב לבן... באמת הוא שורש החיים... על כן אין ההפסד שולט בו... נקרא ”לוז“... שממנו חיות האדם... הוא עיקר חיות האדם (וככה שם העיר שאין אנשיה מתים בה, לוז)²⁰.”

נפסד, שמעתי”. 19. בראשית רבה כח, ג. 20. דברי ר' יעקב עמדין בשלימותם מתוך סידורו בפרק על מוצאי שבת: ”ידעו חכמי האמת אחר שבעלי ההוויה עלולים להפסד, וכל מורכב מתפרד, אם היה כל גופו של אדם מורכב בשווה היה מקבל הזנה כולו כאחד, אז בבוא קיצו יתפרד כולו אל חלקיו, ולא ישאר ממנו כלום שיקבל צורת התחייה בגוף הקודם. אע”פ שה' יתברך בעל היכולת לברוא אדם מחדש, אבל באופן כזה פנים חדשות היה נחשב, ואין זה הוא הגוף שסבל צער המיתה, כי הוא כלה בעשן ואבק דק. ואם יתהווה עוד גוף – אחר הוא! על כן בהכרח יש עצם קטן הנשאר בגוף שאינו תחת יד הריקבון ואינו כלה ובלה בקבר, כי הוא יסוד קיים בו מתחילת שורש היצירה, לא נתהווה מהרכבה, ומשתלשל מאב לבן. על כן אין ההפסד שולט בו. ועל כרחך אינו ניזון מן המזונות כדרך שאר העצמות, שאם כן, בהעדרם היה נפסד כמותם, כי מעת שאיבדו מזונותם ואינם מושבים לחותם היו הלוך וחסר עד היפרד חלקיהם כטבע המורכב הנפסד ופושט צורתו. משא”כ בזה העצם הקיים שאין צריך למזון לפי שאינו מורכב כי הוא עצם פשוט ספירי כעצם השמים לטוהר, לפיכך הוא חזק הקיום ואינו צריך למשוך מזון להמשיך הנחסר בהתכה כי כולו מקשה הוא ואינו ניתן

לכאורה מה זה משנה אם האדם התהווה מנקודה אחת או שירד משמים עם רמ"ח נקודות שהתאספו יחד לגוף אחד? אלא שבכך טמון כל הסוד; אם הכול מתחיל מנקודה אחת שורשית, פירושו של דבר שהכול שייך לנקודה אחת של חיים. אין כאן הרבה דברים אלא דבר אחד שמתפרט להמון פרטים. כיוון שהנקודה האחת היא נקודה קדושה, זה אומר שכל מה שהתפתח ממנה גם הוא שייך לקודש.

ע"פ דברינו לעיל, שסעודת מלווה מלכה מבטאת את נקודת האמת העליונה, שבה כלולים גם הקודש וגם החול, הרי מתאים מאוד שדווקא סעודה זו תיתן את הכוח לאותה עצם. יש בסעודה זו דבר שאין אפילו בסעודות שבת.

ז. ממנה מציץ את האדם לעתיד לבא

מדוע רק ממנה מוציאים את האדם לעתיד לבא? לאחר המוות צריך להתחיל מהתחלה. מאותו מקום שהוא שורש הכול, ממנו מתחילים את הכול בתחיית המתים. העולם הזה הוא עולם שבו האחדות מסתתרת, נראה שלכל נברא יש זכות קיום נפרדת, ומתוך זה יש גם הרבה מלחמות וסתירות בין אותם חלקים. כאשר יש סתירות ומלחמות מגיע גם המוות, הכול חלקי, חולף ולא נצחי. המוות שייך לעולם הזה, "עלמא דפירודא" בלשון הסוד. אך מבט זה על העולם אינו אמיתי, זהו שקר של "עלמא דשקרא". באמת גם בעולם הזה אין מקום שפנוי מהאחדות האלוקית. בעומק של כל יצור מסתתרת אותה אחדות עליונה. אותה אחדות היא הלוח, היא נקודת החיים שמתוכה תתקיים תחיית המתים.

בסעודת מלווה מלכה אנו נוגעים בנקודה זו, ולכן בזכותה אנו זוכים לקום בתחיית המתים. אנו נכנסים לימי החול, אבל לא מתבלבלים מהחלקיות שהם משדרים. אנו יודעים שהאמת שלהם, הלב שלהם, הוא שבת קודש. אנו נכנסים לימי החול מתוך

ולא מתפעל מהאיכויות. וזה שנקרא "בתואל" גימטריה: "מת" עם הכולל, אבל הוא רמאה, כי אע"פ שנראה כמת בגוף המת כשאר חלקיו, אבל באמת הוא שורש החיים. ולכן הוא חסר א' ממספר מת, לרמוז על זה שאינו מת אמיתי. ולהיפך, בגוף החיים הוא גם כן רמאי מפני שלא נרגש בו שום שינוי מכל שאר חלקי הגוף שהם נהנים מאכילה והוא נראה כמרמה אותם במה שבאמת אינו נהנה כלל מהמזון כאילו הוא מת. וזה מחמת מקשיותו ונצחיותו. וכן על דרך זה נקרא "לוח" שהוא גימטריה: "דם" עם הכולל, שממנו חיות האדם. ולכן י' פעמים דם גימטריה: מת כמש"ל. וכן זה הוא עיקר חיות האדם (וככה שם העיר שאין אנשיה מתים בה, לוח). אמנם נחסר ממנו גם כן א' במספר להורות על זה כי הוא חי אצל המוות ומת אצל החי. וזהו שקראוהו עוד: "נסכו", מלשון: "כי נסך עליכם ה' רוח תרדמה", שנראה כנרדם. וגימטריה: "קום", כי אחרון על עפר יקום וישיג הגוף התחייה על ידו. אמנם הוא נהנה מסעודה שאין בה אכילה גמורה דהיינו סעודת מוצאי שבת, שהיא נאכלת על השובע ואין אוכלים אותה אכילה גמורה באופן שאין הנאה מגעת לעצמות האחרים כי אם לזה, כי לא לאכילה הוא צריך, רק מכוונת המצוה הוא נהנה ולא מגשמיית האכילה שאיננה נמצאת בכאן ואינה נעשית כי אם לשם מצוה בלבד. ועל כן היא סעודת דוד המלך עליו השלום שלא היה לו חיים בעולם

ידיעה שהקודש מסתתר בתוכם שהרי אנו ליווינו אותו לשם. בכך אנו מחברים בין קודש לחול, וזהו סוד קדושת הליווי. מי שחי את כל הימים בחייו מתוך הבנה שכולם הופעה של אחדות עליונה, של קודש הקודשים, הוא זה ששייך לקדושה העליונה שמנצחת את המוות.

ראה בהערה מערכה נוספת שבה מופיעים גם שלושת המושגים²¹.

ח. היסוד האיכותי של האדם

הלז אינה רק עצם פיזית באדם אלא חלק מאישיותו. הרב קוק זצ"ל²² אומר שנקודת הלז היא נקודת האמונה שקיימת בנפשו של כל אדם. לכל אדם יש נקודה שבה הוא שייך לאמונה טהורה. גם אם נראה באופן כמותי שזו לא הנקודה החזקה אצלו, גם אם אינה מאפיינת את רוב מעשיו, היא קיימת:

”ברור הדבר שגרעין אמיץ של אמונה רוממה וטהורה נמצא הוא בכל נשמה, גם בנשמת האדם היותר הדיוט, וההבדל שבין בור לחכם, איננו אלא בערך ההתפשטות שבאמונה... עצם נקודת אמונתו היא סוד הקיום הנצחי של הנשמה, מכיון נגד לזו שבשדרה, שאין רקב וכל כליון שולט בו”.

באורות הקודש מוסיף הרב שגם אם מבחינה כמותית נקודת הצדקות אינה הרוב באישיותו, הרי מבחינה איכותית היא הנקודה העיקרית שלו. לכל אחד מאיתנו יש הרבה מעגלים באישיותו, הרבה תחומים ועניינים קטנים וגדולים, שאליהם הוא שייך.

הזה כנודע, ונקרא חי וקיים, ודי בזה לנבון”.²¹ חז"ל אומרים בזכות שמירת שבת אנו זוכים לנחלה בלי מצרים שהובטחה ליעקב: ”לפי שנאמר בשומרי שבת והאכלתיך נחלת יעקב אביך (ישעיהו נח יד) דהיינו נחלה בלי מצרים האמורה כאן, לכך אמר שיהיה זרעך כעפר הארץ (כלי יקר על בראשית פרק כח פסוק יד). הבטחה זו שקשורה לשבת, נאמרה בחלום יעקב ששם גם מוזכרים שלושת המושגים. ה”לז” מוזכר: ”ואולם לזו שם העיר לראשונה” (בראשית כח, יט). גם שם יש פרידה בין שתי קדושות – קדושת ארץ ישראל וקדושת חוץ לארץ. גם שם קיימת נקודת הליווי, כפי שאומר המדרש שמלאכי א”י שליוו אותו עד אז עלו בסולם ומלאכי חו”ל ירדו. גם שם יש חיבור בין שמים וארץ שזה מה שעושה הסולם. גם שם מוצאים את נקודת החיים לעולם הבא, כפי שנראה במקורות להלן. וגם שם רואים שנקודת הלז היא נקודת השורש של כל המציאות. אומר רבנו בחיי: ”ואולם לזו שם העיר לראשונה בא הכתוב לרמוז לנו בשם זה, כי מזה התחיל העולם להשתכלל ולהתחדש, והנה הוא ראשית הבריאה. על כן גלה לנו כי שם העיר לראשונה לזו. מלשון לזו, השדרה באדם שממנו עתיד להתנער לתחית המתים. כשם שפלא החדוש הזה היה משם, כך פלא של תחית המתים יתחיל משם” (רבנו בחיי על הפסוק, שם). ואומר החתם סופר: ”הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך” – יש לומר כפשוטו. כיוון שהיה שוכב על נקודה אמצעית שממנה נברא העולם ”וממנה נתפשט כל העולם... ובנקודה זו עדיין כל העולם כלול בה. וכיוון שנתן לו הקב”ה הארץ אשר הוא שוכב עליה ממילא מן הנקודה הלזו ופרצת ימה וקדמה כמו שהיה בתחילת בריאת העולם” (חתם סופר ויצא ד”ה ”הארץ”). ואומר בעל קדושת הלוי: ”לזו שם העיר לראשונה, רצה... כי הוא ראשית המחשבה והכוללת כל כנסת ישראל דור ודור עד עוקבא דמשיחא רק שהיתה בבחינת לזו” (ספר קדושת לוי – פרשת ויצא).²² אורות האמונה

לפי מה נגדיר את זהות האדם – האם לפי המעגל הגדול יותר? האם לפי ריבוי המעגלים שמבטאים את אותו הדבר? אומר הרב²³ שהמעגל ששייך לצדקות הוא המגדיר את זהות האדם. מעשים ורגשות שמבטאים את הצדקות הם באמת עיקר אישיותו של האדם. מעשים אלו הם שקושרים אותו לצד הפנימי שלו, כי משם הם נובעים, ובזכותם הוא יקום לתחייה, כי בגללם הוא קשור לנקודת הלוז שבאישיותו:

“אין אדם בעולם שלא יהיה בו קורטוב של צדקות, והמיעוט הכמותי הוה הוא היסוד האיכותי שלו, שהוא פועל ברצונו על כל היקום, והוא גוזר ומקיים, וממנו יצמח הכול, הוא היסוד החיוני של הלוז, אשר ממנו הכול יקום ויפרח בתחית המתים, בעלמא דעתיד לאתחדתא”²⁴.

ט. זוכה ללוז

הזכרנו את הגמרא בסוטה שאומרת שאותו אחד שקיים מצות ליווי זכה להקים את העיר לוז, העיר שבה לא מתים²⁵. כאשר אדם מתייחס לאותו צד עליון שמחבר בינו לבין השני ומלווה אותו, גם הוא עצמו מתעלה לאותה נקודה. הפעולות היוצאות ממנו שייכות למדרגה עליונה. לפי מידת שייכותו לאותה מעלה, באותה מידה הוא זוכה להיות שייך לחיים שמנצחים את המוות.

כך גם בסעודה רביעית. סעודת מלווה מלכה היא סעודה שבה האדם מתייחס לאותה נקודה של לוז באישיותו. בעצם זה שהוא מלווה את השבת ומחבר את כל ימי החול אליה, הוא מכריז שהעיקר באישיותו הוא נקודת הלוז והיא המקרינה על כל מעשיו כל ימי חייו, וממילא הוא זוכה להזין את הנקודה שממנה יחיה לעתיד לבוא.

י. אלא לכזית

חשיבותה של סעודת מלווה מלכה היא רבה. אמנם לא קל לקיימה שהרי אנו נמצאים אחרי שלוש סעודות של שבת. אומר ר' יצחק מגור בעל ה"חידושי הרי"ם" שלכן השו"ע

עמ' ע. 23. אורות הקודש ג' עמ' מב. 24. הלוז מלמדנו שהצדקות היא היסוד האיכותי. האם הצדקות זה הלוז?! לא – אבל זה שהצדקות היא היסוד, כלומר זה שכל החיים על כל מעגליהם הם אורגן אחד שיש לו יסוד שמוזן אותו – זה הלוז. הלוז זו הנקודה הפנימית שמקשרת את הכול אל הצדקות ואומרת שגם המעגלים הרחוקים באמת שייכים לצדקות כי מקורם הוא קודש. 25. בנוסף לכך שבעיר זו לא מתו, מובא בגמרא בסוטה שהבאנו לעיל, גם העובדה שצבעו בה את התכלת. גם נושא התכלת קשור לרעיון הפנימי של הלוז. התכלת בציצית מזכירה לנו את הצד הפנימי של העולם כמו שאומרת הגמרא: "דתניא, היה ר"מ אומר: מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, שנאמר: "ויראו את אלוקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר", וכתוב: "כמראה אבן ספיר דמות כסא" (מנחות מג, ב). לכן על התכלת נאמר "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'... ולא תתורו אחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם". חוטי התכלת שבציצית מסלקים מאיתנו את מראה העיניים

הקדיש לכך סימן נפרד, כדי להדגיש שאע"פ שקשה – כדאי להשתדל. השו"ע גם מתחשב בזה הלכה למעשה²⁶:

"לעולם יסדר... אפילו אינו צריך אלא לכזית".

לא צריך הרבה, מספיק אפילו כזית.

ומובא שם במשנה ברורה שאם אי אפשר גם כזית, יקיימנה לפחות במזונות או אפילו בפירות:

"ומשמע בגמרא דיקבע סעודה זו על הפת לכתחלה כמו בשאר סעודות של שבת וגם משמע דטוב לכתחלה להדר אותה בבשר או בשאר תבשילין אם יש לו, ואם אין לו או שחושש לאכילה גסה כגון בקיץ שמאחרין בזמננו לאכול הסעודה ג' סמוך לערב, יקיימה במזונות או עכ"פ בפירות"²⁷.

אולם מבחינה מסוימת דווקא מצב זה הוא חלק ממעלתה של סעודת מלווה מלכה, שהרי ניכר בה שכל מטרת אכילתה היא רק לשם מצוה! וכך אומר ר' יעקב עמדין שם:

"אמנם הוא נהנה מסעודה שאין בה אכילה גמורה דהיינו סעודת מוצאי שבת, שהיא נאכלת על השובע ואין אוכלים אותה אכילה גמורה באופן שאין הנאה מגעת לעצמות האחרים כי אם לזה, כי לא לאכילה הוא צריך, רק מכוונת המצוה הוא נהנה ולא מגשמיות האכילה שאיננה נמצאת בכאן ואינה נעשית כי אם לשם מצוה בלבד. ועל כן היא סעודת דוד המלך עליו השלום שלא היה לו חיים בעולם הזה כנודע, ונקרא חי וקיים, ודי בזה לנכון".

אמנם אף על פי שלא צריך לאכול פת אם לא יכול, יש עניין להדר בסעודה זו. וכן כותב האליה רבה בסימן ש': "ויהדר לאכול מין שהוא תאב אליו ביותר אף שהוא ביוקר". נסיים בדברי החיי אדם: "אשרי למי שמקיים סעודה רביעית והיא נקראת מלווה מלכה בפת"²⁸.

החיצוני-השקרי שאנו עלולים לזנות אחריו, ומעניקים לנו את המבט הפנימי, המחבר בין עולם החומר לכסא הכבוד שמנדיג אותו באמת. 26. שו"ע או"ח ש, א. 27. בגמרא בשבת קי"ט מסופר על ר' אבהו שהיה עושה כל שבת עגל משובח. וכן פסק המ"א סימן ש' "בגמרא משמע דנכון לבשל בשר במוצאי שבת". 28. הל' שבת כלל ח' סעיף ל"ה.

במהרה יבוא אלינו

מה שמשוררים בכל גבול ישראל מאליהו הנביא (במוצ"ש) לפי שהוא הוא המבשר שיבוא לנו במהרה לפני המשיח, כדכתיב "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא", וכבר מובטח להם לישראל שאין אליהו הנביא בא בערבי שבתות וי"ט מפני הטורה, כדאיתא בעירובין ויבוא לנו המבשר במוצאי שבת, שבזכות שבת הצור ה' יואל ובא לישראל ולציון גואל.

ספר המנהיג הל' שבת עמ' קצט

עבודת של מוצ"ש

מהר"ש אמר מה שנוהגין לומר פסוקי דאליהו וזמירות המיוסדים על שמו במוצאי שבת, היינו משום דאמרו בתוס' דבמוצאי שבת יושב אליהו ז"ל תחת עץ החיים וכותב זכויות של שומרי שבת.

מהר"ל הל' שבת (מנהגים)

סיפור: כשירי מנחות

האדמו"ר רבי צבי אלימלך מדינוב, בעל "בני יששכר", סיפר את אשר ראו עיניו אצל רבו הגדול, רבי משה מפשוורסק:
בכל מוצאי שבת קודש ניגש רבי משה וליקט ממה שנשאר מן המאכלים של שבת, מיני עוגיות ותופינים, ארו אותם היטב כדי לשמור על טריותם וטעמם והצניע אותם.

בימות החול כשהיה בא אליו איש נכבד, היה מורה להוציא מאותם שיריים של שבת ולכבד בהם את האורח החשוב, והטעים: "שירי מאכלים של שבת קודש נחשבים כשירי מנחות שהיו בבית המקדש - והיתה בהם קדושה. לכן הנני שומרם כדי לכבד בהם אנשים גדולים".

